

ΓΙΩΡΓΟΣ Π. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

**Η «ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΒΑΧSTROM»: ΕΝΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ
ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΟΤΗΤΑΣ**

ΓΙΩΡΓΟΣ Π. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ*

**Η «ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΒΑΧΣΤΡΟΜ»: ΕΝΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ
ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΟΤΗΤΑΣ****

*«Πού να μαζεύεις
τα χίλια κομματάκια
του κάθε ανθρώπου.»*

Γ. ΣΕΦΕΡΗΣ, *ΙΑ' από τα Δεκαέξι Χάικου*.
(*Ποιήματα*, 13η έκδοση, Ίκαρος, Αθήνα, 1981, σελ. 92).

1. Η σύγχρονη προσέγγιση μιας έννοιας θεμελιακής για την εγκληματολογία «του περάσματος στην πράξη» όπως η επικινδυνότητα¹, προσδιορίζεται αναπόφευκτα από την βασική αντίθεση που χαρακτηρίζει την τύχη της στο πεδίο του κοινωνικού ελέγχου: από τη μιά, η ερευνητική δραστηριότητα των εγκληματολόγων τα τελευταία χρόνια έδειξε την επιχειρησιακή (operational) ανεπάρκεια της έννοιας της επικινδυνότητας στην ανάλυση και ερμηνεία του εγκληματικού φαινομένου, εξαιτίας κυρίως του αδιεξόδου στο οποίο οδηγήθηκαν οι προσπάθειες για την διατύπωση ενός επακριβούς και αξιόπιστου μοντέλου πρόγνωσης της εγκληματικής συμπεριφοράς²: από την άλλη, πάλι, η αδιάλειπτη παρουσία της στις πρακτικές του κοινωνικού ελέγχου (ποινικές ή/και κλινικές), η συνεχής αναφορά της στον καθημερινό λόγο και τις κοινωνικές αναπαραστάσεις της εγκληματικότητας, πιστοποιούν τις ισχυρές αντιστάσεις που προβάλλει σε κάθε εκλογικευμένη προσπάθεια εξοβελισμού της απ' το οπλοστάσιο του ποινικού συστήματος³.

Ωστόσο, η αμφισβήτηση της έννοιας της επικινδυνότητας ως αναλυτικής κατηγορίας, δεν αποκλείει την αναζήτηση της σημασίας της μέσω των λειτουργιών που

* Δικηγόρος

** Ευχαριστώ και από τη θέση αυτή τους καθηγητές κ.κ. Guy Houchon (Université Catholique de Louvain) και Ιάκωβο Φαρσεδάκη (Πάντειο Πανεπιστήμιο) για την καλωσύνη που είχαν να διαθέσουν το αρχικό χειρόγραφο αυτής της μελέτης.

1. Βλ. J. Pinstel, *Criminologie*, στο P. Bouzat, J. Pinstel, *Traité de droit pénal et de Criminologie*, τόμος III, Dalloz, Paris, 1970 (σελ. 504: «l'état dangereux est le concept de base de la criminologie clinique»).

2. Για μιά κριτική επισκόπηση των μεθόδων γνώσης της επικινδυνότητας βλ. ενδεικτικά: J. Monahan, *Predicting Violent Behavior. An Assessment of Clinical Techniques*, Sage Library of Social Research, London-Beverly Hills, 1981· C. Montandon, *La dangerosité*, revue de la littérature anglo-saxonne, *Déviante et Société*, 3:1, 1979, 89-104.

3. Βλ. Ph. Robert, *La question pénale*, Librairie Droz, Genève, 1984 (ιδίως το κεφάλαιο 8, «La crise de la notion de dangerosité», σελ. 138-160).

επιτελεί και της σκοπιμότητάς της επίκλησής της από τους φορείς του κοινωνικού ελέγχου. Εξάλλου, το ζήτημα της εγκυρότητας και εμπειρικής επαλήθευσης των εννοιών που νομομοποιούν τη λειτουργία των μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου δεν μπορεί να εξετασθεί αποκλειστικά με κριτήριο την επίτευξη των στόχων που αυτοί οι ίδιοι θέτουν· αντίθετα, όπως παρατηρούν οι D. Garland και P. Young, «ο λόγος και τα ιδεολογικά στοιχεία του ποινικού συστήματος πρέπει να καταστούν αυτά καθ' εαυτά αντικείμενα ανάλυσης. Η ανάλυση ενός θεσμού με βάση τους δικούς του όρους αποτελεί πάντοτε ένα δραστικό περιορισμό των ερωτημάτων που μπορούν να τεθούν γι' αυτόν, και προκαθορίζει τις απαντήσεις οι οποίες θα δοθούν»⁴.

2. Η παρουσίαση της «επιχείρησης Baxstrom» που ακολουθεί, εντάσσεται στην παραπάνω προβληματική και υιοθετεί μια πρόταση επαγωγικής ανάλυσης (induction) της έννοιας της επικινδυνότητας, που δεν την εκλαμβάνει δηλαδή ως μια αφητηριακή έννοια ικανή να πιστοποιήσει τον βαθμό υλοποίησης των εγκληματοπροληπτικών διακηρύξεων του ποινικού συστήματος, αλλά αντίθετα, σαν έκφραση μιάς μεροληπτικής αντίληψης της πραγματικότητας, που υπαγορεύεται από την στάση της κοινωνικής αντίδρασης σε κάθε μορφή παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς. Πράγματι, η συγκεκριμένη οπτική που επιβάλλει το ποινικό σύστημα διέπεται από το κριτήριο της προσαρμοστικότητας του ατόμου στους κανόνες μιάς δεδομένης κοινωνικής κατάστασης, γεγονός που οδηγεί στη μονόπλευρη και παραμορφωτική πρόσληψη της συμπεριφοράς του αποκλειστικά μέσα απ' το πρίσμα της ποινικής ευθύνης ή της επικινδυνότητας (με την έννοια της «temibilità» του Garofalo, δηλ. της εγκληματικής ικανότητας)⁵. Οι συγκεκριμένες εκφράσεις αυτής της οπτικής στο πεδίο του κοινωνικού ελέγχου μπορούν ν' αναδειχθούν με τη διερεύνηση της έννοιας της επικινδυνότητας μέσα από τους μηχανισμούς που ενεργοποιεί, τις πρακτικές που τη συγκροτούν, τις περιοχές στις οποίες καλλιεργείται και τα κοινωνικά αποτελέσματα που προκαλεί.

3. Παρά το συγκεκριμένο και περιορισμένο χαρακτήρα του προτεινόμενου παραδείγματος, τα θέματα που τίγονται παρουσιάζουν, πιστεύουμε, ευρύτερο ενδιαφέρον, και μπορούν να εξεταστούν στο πλαίσιο κάποιων γενικότερων προβληματισμών σχετικά με τη σημερινή κατάσταση της εγκληματολογίας και τις δυνατότητες επαναπροσδιορισμού της⁶. Ακολουθούμε μιά καθαρά περιγραφική παρουσίαση των γεγονότων που συνθέτουν την «επιχείρηση Baxstrom» βασιζόμενοι στις σχετικές εμπειρικές έρευνες που εκπονήθηκαν, και προσπαθώντας να θέσουμε ιδιαίτερα τα σοβαρά

4. D. Garland και P. Young, *Towards a Social Analysis of Penalty*, στο ιδ. (εκδ.), *The Power to Punish. Contemporary Penalty and Social Analysis*, Heinemann Educational Books, London. Humanities Press, New Jersey. 1983, σελ. 1-36.

5. Για το ζήτημα της συγκρότησης του γνωστικού κεκτημένου της κλινικής εγκληματολογίας βλ. το έργο του Christian Debuyss, *Modèle éthologique et criminologie*, Editions Mardaga, Bruxelles, 1985, που αποτελεί μιά ενδιαφέρουσα επιστημολογική διερεύνηση πάνω στις βασικές υποθέσεις της κλινικής εγκληματολογίας. Επίσης βλ. αντίθετη κριτική του J. Pimatl, *Connaissance scientifique et criminologie clinique*, *Revue de Science Criminelle et de Droit Pénal Comparé*, 1, Janv.-Mars 1988, 140-148.

6. Βλ. π.χ. S. Quessel, *Crisis of criminology. Chances for a fresh interdisciplinary start?*. Ανακοίνωση στο 10ο Διεθνές Συνέδριο Εγκληματολογίας, Αμβούργο, 4-9/9/1988, (πολυγραφημένο).

επιστημολογικά και μεθοδολογικά προβλήματα που θέτει κάθε απόπειρα πρόγνωσης της εγκληματικής συμπεριφοράς.

Α'. Η αναγγελία της «επιχείρησης» και οι πρώτες αντιδράσεις.

1. Ο Johnie K. Baxstrom, κρατούμενος στις φυλακές Attica της Ν. Υόρκης, κρίθηκε προς το τέλος της έκτισης της ποινής του επικίνδυνος επιληπτικός και μεταφέρθηκε στο ψυχιατρείο κρατουμένων Dannemora. Εκεί κρατήθηκε σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 384 του σωφρονιστικού νόμου (correction law), που αφορούσαν τους κρατούμενους οι οποίοι κρίνονταν διανοητικά ασθενείς, κατά τον χρόνο της απόλυσής τους. Ο Baxstrom, ωστόσο, παρέμεινε στο Dannemora και μετά τη λήξη του ανωτάτου ορίου της ποινής του.

Πέντε χρόνια αργότερα, στις 23 Φεβρουαρίου 1966, το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. (Supreme Court) έκρινε⁷ ότι η διαδικασία σύμφωνα με την οποία ο Baxstrom μεταφέρθηκε στο Dannemora ήταν αντισυνταγματική, επειδή παραβίαζε την αρχή της ισότητας των πολιτών μπροστά στο νόμο (equal protection clause) σε δύο κυρίως σημεία:

α) την μη παροχή στον Baxstrom του δικαιώματος επανεξέτασης της υγείας του (jury review)

β) την κράτησή του σε νοσοκομείο κρατουμένων πέρα από το ανώτατο χρονικό όριο της ποινής του, χωρίς την έκδοση δικαστικής απόφασης που ν' αποφαίνεται για την επικινδυνότητα της ασθένειάς του.

Η απόφαση αυτή του Ανωτάτου Δικαστηρίου, που έκρινε ως αντισυνταγματική τη διάταξη του άρθρου 384 του σωφρονιστικού νόμου, προκάλεσε μια σειρά διοικητικών ενεργειών οι οποίες απέβλεπαν στην άμεση μεταφορά των κρατουμένων από τα ψυχιατρεία της σωφρονιστικής υπηρεσίας, όπου νοσηλεύονταν, στα αντίστοιχα πολιτικά. Πράγματι, ο Baxstrom ήταν μόνο ένας ανάμεσα σε 400 περίπου ασθενείς που παρέμειναν στο Dannemora κάτω από τις ίδιες συνθήκες. Άλλοι 250 ασθενείς, που ανήκαν στην ίδια περίπτωση με τον Baxstrom, κρατούνταν στο Matteawan, νοσοκομείο επίσης της σωφρονιστικής υπηρεσίας της Ν. Υόρκης. Τελικά διαπιστώθηκε ότι ένα σύνολο 967⁸ ασθενών, οι οποίοι ονομάστηκαν «ασθενείς Baxstrom» («Baxstrom patients»), υπαγόταν στην απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου κι έπρεπε να απομακρυνθούν το συντομότερο από τα νοσοκομεία της σωφρονιστικής υπηρεσίας.

2. Η διαδικασία που εφαρμόστηκε για την αντιμετώπιση αυτής της ανθρώπινης μάζας η οποία συσσωρεύτηκε ξαφνικά ανάμεσα στο σωφρονιστικό και τον πολιτικό νοσοκομειακό τομέα, πήρε τον χαρακτήρα μιας πραγματικής επιχείρησης, που καθιερώθηκε ν' αποκαλείται «επιχείρηση Baxstrom» («Baxstrom operation»). Στο προσωπικό του σωφρονιστικού τομέα ανατέθηκε ο εντοπισμός των σχετικών περιπτώ-

7. Baxstrom v. Herold, 383 U.S. 107.

8. Παρατηρούμε μια μικρή διαφορά στον ακριβή αριθμό των «ασθενών Baxstrom»: ορισμένοι ερευνητές (R.C. Hunt και E.D. Wiley) αναφέρουν 969 ενώ άλλοι (H.J. Steadman και G. Keveles) 967.

σεων, η εκτίμηση της ανάγκης συνέχισης της θεραπείας, η συμπλήρωση των φακέλων και η μεταφορά των ασθενών. Το προσωπικό του πολιτικού τομέα ψυχικής υγείας επιφορτίστηκε με την κατανομή των ασθενών στα νοσοκομεία της δικαιοδοσίας του και την οργάνωση της εισόδου και μεταχείρισής τους. Η αρχή στην οποία βασίστηκε η κατανομή των ασθενών ήταν να αποσταλούν σε νοσοκομεία κοντά στον τόπο διαμονής τους. Αυτό, ωστόσο, δεν ήταν σ' όλες τις περιπτώσεις εφικτό, επειδή ο μακροχρόνιος εγκλεισμός αυτών των ατόμων δυσκόλευε τον ακριβή εντοπισμό του τόπου διαμονής τους. Η περιορισμένη εξάλλου δυνατότητα απορρόφησης των νοσοκομείων ορισμένων πόλεων, όπως π.χ. της Ν. Υόρκης, οδήγησε στη σχετική εφαρμογή της αρχής.

Οι μετακινήσεις των ασθενών έγιναν μέσα σε μια περίοδο πέντε μηνών, που άρχιζε από τα μέσα Μαρτίου και έληγε στο τέλος Αυγούστου 1966. Με τη λήξη αυτής της περιόδου τα κύματα μετακινήσεων απ' τον σωφρονιστικό προς τον πολιτικό νοσοκομειακό τομέα άρχισαν να υποχωρούν, μέχρις ότου επανήλθαν στον συνηθισμένο τους ρυθμό.

3. Η «επιχείρηση Baxstrom» δημιούργησε μια μαζική έξοδο ασθενών από τον σωφρονιστικό προς τον πολιτικό νοσοκομειακό τομέα που επιβάρυνε, κατά κύριο λόγο, το δεύτερο. Πράγματι, σύμφωνα με τις μαρτυρίες των ερευνητών εκείνων οι οποίοι είχαν εμπλακεί στη διαδικασία υποδοχής των ασθενών⁹, μία ιδιαίτερη ένταση εκδηλώθηκε σ' ολόκληρη την ιεραρχική κλίμακα του προσωπικού σχετικά με την έκβαση αυτής της «επιχείρησης». Κάποια ένωση υπαλλήλων μάλιστα διαμαρτυρήθηκε για τους υπέρμετρους κινδύνους στους οποίους θεώρησε ότι εκτίθενται τα μέλη της, και ζήτησε ιδιαίτερο επίδομα και ειδική εκπαίδευση σε μεθόδους αυτοάμυνας για το προσωπικό που θα ερχόταν σε επαφή με τους «ασθενείς Baxstrom».

Στα νοσοκομεία όπου έγιναν δεκτοί οι πρώην κρατούμενοι είχε τονισθεί ιδιαίτερα ότι επρόκειτο πλέον για περιπτώσεις συνηθισμένων ασθενών, και επομένως τίποτα στη νομική τους κατάσταση δεν δικαιολογούσε τη λήψη ιδιαίτερων μέτρων ασφαλείας. Η επιτήρηση, η τακτοποίηση, η μεταχείριση και οι κανονισμοί θα έπρεπε να καθορίζονται από την κλινική συμπεριφορά κάθε ασθενή, σύμφωνα με τις συνηθισμένες πρακτικές. Παρ' όλα αυτά, δύο νοσοκομεία από εκείνα που δέχτηκαν μεγάλο αριθμό ασθενών φάνηκαν ιδιαίτερα επιφυλακτικά, πρόβλεπαν ειδική πτέρυγα για τους «ασθενείς Baxstrom», και μάλιστα προχώρησαν στην εκπαίδευση του νοσηλευτικού προσωπικού στο judo. Αρκετά γρήγορα όμως διαπιστώθηκε πως αυτά τα μέτρα δεν τα επέβαλε καμιά ιδιαίτερη όξυνση της κλινικής συμπεριφοράς των ασθενών, και κατά συνέπεια εγκαταλείφθηκαν με τη λήξη της αρχικής φάσης παρακολούθησης. Στα υπόλοιπα νοσοκομεία οι «ασθενείς Baxstrom» εξετάστηκαν κατά την εισαγωγή τους σύμφωνα με τη συνηθισμένη διαδικασία, και τα μέτρα επιτήρησης δεν διέφεραν από των υπολοίπων. Όλοι τους πέρασαν μια προκαταρκτική φάση παρακολούθησης

9. R.C. Hunt, E.D. Wiley, Operation Baxstrom after one year, *American Journal of Psychiatry*, 124:7, Jan. 1968, 974-978. Την εποχή της «επιχείρησης Baxstrom» και οι δύο συγγραφείς εργάζονταν στο New York State Department of Mental Hygiene.

μετά τη λήξη της οποίας έπρεπε είτε ν' αφεθούν ελεύθεροι στην κοινότητα είτε να εκδοθεί δικαστική εντολή για τη συνέχιση της παραμονής τους.

4. Εξάλλου, στην ευρύτερη περιφέρεια αυτών των νοσοκομείων, η αναγγελία της «επιχείρησης Baxstrom» δεν άφησε αδρανή τη συλλογική συνείδηση μπροστά στο «φόβο του εγκλήματος». Σε μία πόλη μάλιστα, η αναζωπύρωση κάποιου αισθήματος πανικού που υπέβασκε εξαιτίας ενός περιστατικού το οποίο είχε συμβεί οκτώ χρόνια νωρίτερα, με δράστες τροφίμους ψυχιατρείων, υποχρέωσε τους υπευθύνους να οργανώσουν ολόκληρη εκστρατεία διαφώτισης των κατοίκων.

B'. Οι έρευνες που επακολούθησαν (follow-up studies).

1. Ένα χρόνο αργότερα.

Οι πρώτες έρευνες με θέμα την «επιχείρηση Baxstrom» στράφηκαν στην παρακολούθηση της προσαρμογής αυτής της κατηγορίας ασθενών, που θεωρήθηκαν ιδιαίτερα επικίνδυνοι, στα πολιτικά νοσηλευτικά ιδρύματα, και αντίστοιχα, στην ανταπόκριση αυτών των ιδρυμάτων στη μαζική υποδοχή και τη διαβίωσή τους. Τα συμπεράσματα μιάς σειράς ερευνών που είχαν σαν αντικείμενό τους αυτά τα ζητήματα¹⁰ απέδειξαν ότι:

α) οι τιμές των εκδηλώσεων βίας στα πολιτικά νοσοκομεία ήσαν κατώτερες από αυτές που αναμένονταν·

β) τα πολιτικά νοσοκομεία ανταποκρίθηκαν ικανοποιητικά σ' αυτό το κύμα εισαγωγών·

γ) στο τέλος του πρώτου χρόνου της «επιχείρησης» οι «ασθενείς Baxstrom» είχαν αφομοιωθεί πλήρως από τους υπόλοιπους ασθενείς και η μεταχείρισή τους δεν καθοριζόταν από ιδιαίτερα φυλακτικά ή θεραπευτικά κριτήρια.

Ο Πίνακας 1, που συντάξαμε με βάση την έρευνα των R. Hunt και E. Wiley, παρουσιάζει την κατάσταση των «ασθενών Baxstrom» στο τέλος του πρώτου χρόνου της «επιχείρησης».

10. Αναφέρονται χαρακτηριστικά οι εξής έρευνες από τους H.J. Steadman και G. Keveles, *The Community adjustment and criminal activity of the Baxstrom patients: 1966-1970*, *American Journal of Psychiatry*, 129:3, Sept. 1972, 304-310:

α) R.C. Hunt και E.D. Wiley, *op. cit.*, (9).

β) H.J. Steadman και A. Halfon, *The Baxstrom patients: backgrounds and outcomes*, *Seminars in Psychiatry*, 3, 1971, 376-387.

γ) A. Halfon, M. David, H.J. Steadman, *The Baxstrom women: a four years follow-up of behavior patterns*, *The Psychiatric Quarterly*, 45, 1972, 1-10.

δ) H.J. Steadman, «Legal dangerousness» and mental patient careers, *Mental Health Research Unit files*, 1971 (ανέκδοτο).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Οι «ασθενείς Baxstrom» ένα χρόνο μετά την αναγγελία της «επιχείρησης»
(σε σύνολο 966).

Κατάσταση «ασθενών Baxstrom»	Αριθμός	Ποσοστό %
Νοσοκομεία για διανοητικά ασθενείς	702	72,4
Κοινότητα	147	15,1
Ανάρρωση	62	6,3
Μεταφορές	10	1,0
Θάνατοι	24	2,4
Διάφορες περιπτώσεις (αποδράσεις, άδειες, οικογένεια)	24	2,4
Επανεισαγωγή στα νοσοκομεία κρατουμένων ύστερα από δικαστική απόφαση, λόγω επικίνδυνης συμπεριφοράς	7	0,7

2. Τέσσερα χρόνια αργότερα.

Οι συνθήκες που δημιούργησε η «επιχείρηση Baxstrom» ήταν ιδιαίτερα πρόσφορες για την πειραματική διερεύνηση ζητημάτων όπως η προσαρμογή των πρώην τροφίμων στην κοινότητα, η εγκληματική τους δραστηριότητα, ο ρόλος του ψυχιατρικού στίγματος στην αντιμετώπισή τους από τα όργανα κοινωνικού ελέγχου, και βέβαια, η εκτίμηση της επικινδυνότητάς τους.

2.1. Ο Πίνακας 2 παρουσιάζει τα αποτελέσματα της έρευνας των H. Steadman και G. Keveles¹¹ για τον εντοπισμό ενός δείγματος 246 «ασθενών Baxstrom» στις 31 Οκτωβρίου 1970, που ήταν η τελευταία μέρα για την οποία υπήρχαν πλήρη στοιχεία στη διάθεση των ερευνητών, όταν άρχισαν την έρευνά τους. Το δείγμα τους περιλάμβανε 199 άνδρες (που αντιπροσωπεύουν το 22% του συνόλου των 920 «ανδρών Baxstrom») και 47 γυναίκες (που καλύπτουν ολόκληρο το σύνολο των «γυναικών Baxstrom»). Ένας αριθμός 85 ασθενών δεν αναφερόταν καθόλου στα στοιχεία της υπηρεσίας ψυχικής υγείας και κανείς δεν ήξερε τίποτα γι' αυτούς. Οι ερευνητές κατόρθωσαν να εντοπίσουν τελικά 71, από τους οποίους οι 56 ζούσαν στην κοινότητα. Οι ασθενείς αυτοί περιλαμβάνονται στο συνολικό αριθμό του Πίνακα 2.

11. H.J. Steadman και G. Keveles, *op. cit.*, (10).

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Εντοπισμός των «ασθενών Baxstrom» στις 31 Οκτωβρίου 1970
(δείγμα 246 ασθενών).

Κατάσταση «ασθενών Baxstrom»	Άνδρες (199)		Γυναίκες (47)		Σύνολο (246)	
	Αριθμός	%	Αριθμός	%	Αριθμός	%
Νοσοκομεία για διανοητικά ασθενείς	98	49,2	26	55,3	124	50,4
Κοινότητα	56	28,1	10	21,3	66	26,8
Θάνατοι	28	14,1	7	14,9	35	14,2
Matteawan, Dannemore	3	1,5	2	4,2	5	2,1
Σωφρονιστικά ιδρύματα	2	1,0	0	0,0	2	0,8
Άγνωστοι	12	6,0	2	4,2	14	5,7

Πηγή: H.J. Steadman, G. Keveles, op. cit., σελ. 307, πίνακας 2.

2.2. Στόν Πίνακα 3 παρουσιάζεται η εγκληματική δραστηριότητα 121 από τους 246 «ασθενείς Baxstrom» του δείγματος, οι οποίοι, σύμφωνα με τα στοιχεία των ερευνητών, είχαν αφεθεί ελεύθεροι στην κοινότητα σε κάποια στιγμή ανάμεσα στη μεταφορά τους από τα νοσοκομεία κρατουμένων Dannemore και Matteawan και την 31η Οκτωβρίου 1970 ή τον θάνατό τους. Σ' αυτούς τους 121 πρώην τροφίμους αναλογούν 46 συλλήψεις για 54 παραβάσεις (31 πλημμελήματα και 23 κακουργήματα), που κατέληξαν σε 16 καταδίκες κατανεμημένες σε 9 άτομα. Οι υπόλοιπες 30 συλλήψεις, που δεν είχαν σαν αποτέλεσμα την καταδίκη των υποτρόπων, κατέληξαν στην πλειοψηφία τους στην επανεισαγωγή των συλληφθέντων στα ψυχιατρεία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Καταδίκες των «ασθενών Baxstrom» που απολύθηκαν (δείγμα 121 ασθενών).

Τύπος παράβασης	Αριθμός καταδικών	Πρόσωπα
Δημόσια μέθη ή αντικοινωνική συμπεριφορά	7	3
Κατοχή συρίγγων κλπ. οργάνων για υποδόρια χρήση	4	1
Αλητεία	1	
Μικροκλοπές	1	1
Κυκλοφορία κλεμμένων αυτοκινήτων	1	1
Σημαντικές κλοπές	1	1
Αλητεία και παράνομη οπλοφορία	1	1
Σύνολο	16	9

Πηγή: H.J. Steadman, G. Keveles, op. cit., σελ. 307, πίνακας 3.

Τα στοιχεία αυτής της έρευνας χρησιμοποιήθηκαν αφ' ενός μεν για τη σύγκριση των τιμών εγκληματικής δράσης των πρώην τροφίμων πριν και μετά την απόλυση τους στην κοινότητα, και αφ' ετέρου, για τη διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στη μεταγενέστερη εγκληματική δραστηριότητα των πρώην τροφίμων και σε μία σειρά νομικούς συντελεστές που συμπεριλήφθηκαν στην κατασκευή μίας «κλίμακας επικινδυνότητας» («legal dangerousness scale»). Αυτή η «κλίμακα» συγκροτήθηκε από τους ερευνητές για την πειραματική εξέταση της πρόβλεψης της επικινδυνότητας με βάση τα στοιχεία της «επιχείρησης Baxstrom», και περιλάμβανε τέσσερις δείκτες προγενέστερης εγκληματικής συμπεριφοράς: την ύπαρξη ενός βεβαρυμένου ποινικού μητρώου από την νεαρή ήδη ηλικία, τον αριθμό των προηγούμενων συλλήψεων, την ύπαρξη καταδικών για βίαιη εγκληματική συμπεριφορά, και τη βαρύτητα του αρχικού εγκλήματος που τους οδήγησε στη φυλακή, πριν από την έκδοση της απόφασης του Ανωτάτου Δικαστηρίου.

Η σύγκριση των τιμών συλλήψεων και καταδικών πριν και μετά την απόλυση των τροφίμων του δείγματος έδειξε πως δεν υπήρχε κάποια ιδιαίτερα αισθητή διαφορά ανάμεσά τους. Η μεταγενέστερη εγκληματική δραστηριότητα των πρώην τροφίμων έπαιρνε τη μορφή μιας καμπύλης: 16 συλλήψεις τον πρώτο χρόνο μετά την απόλυσή τους, από τις οποίες οι 13 στο πρώτο εξάμηνο· το δεύτερο χρόνο παρατηρούνται 8 συλλήψεις, και 21 μετά τα δύο πρώτα χρόνια. Αντίθετα, βρέθηκε πως υπάρχει μια ενδιαφέρουσα σχέση ανάμεσα στους συντελεστές της «κλίμακας επικινδυνότητας» και την εγκληματική δραστηριότητα των πρώην τροφίμων μετά την απόλυσή τους.

2.3. Αυτό το δεδομένο οδήγησε τους ερευνητές σε μία πιο ενδελεχή διερεύνηση των συντελεστών που υπεισέρχονται στην υιοθέτηση εγκληματικής συμπεριφοράς από πρώην τροφίμους ψυχιατρείων και προχώρησαν στη διεύρυνσή τους, χρησιμοποιώντας κι άλλους που δεν αναφέρονταν αποκλειστικά στο ποινικό παρελθόν τους.¹² Έτσι, περιέλαβαν στοιχεία που αφορούσαν την κοινωνική και δημογραφική κατάσταση του δείγματος, όπως η ηλικία, η φυλή, η οικογενειακή κατάσταση, καθώς επίσης και στοιχεία από το ιατρικό ιστορικό, όπως προηγούμενες εισαγωγές σε ψυχιατρεία, γνωματεύσεις και εκτιμήσεις της κατάστασής τους τη στιγμή της «επιχείρησης», κ.ά. Απ' όλους αυτούς τους συντελεστές βρέθηκε πως ένας, η ηλικία, παρούσαζε μια ιδιαίτερα έντονη σχέση με τη μεταγενέστερη υιοθέτηση εγκληματικής συμπεριφοράς.

2.4. Μια πιο εμπεριστατωμένη ανάλυση έδειξε ότι, παρόλο που τόσο ο παράγοντας ηλικία όσο και οι υψηλές τιμές στην «κλίμακα επικινδυνότητας» επιδρούσαν σημαντικά στην εκδήλωση μεταγενέστερης εγκληματικής συμπεριφοράς από τους πρώην τροφίμους, ο συνδιασμός και των δύο, η ταυτόχρονη δηλαδή συνύπαρξη σε ορισμένους πρώην τροφίμους ενός συγκεκριμένου ορίου ηλικίας μαζί με μια ορισμένη διαβάθμιση στην «κλίμακα επικινδυνότητας», διέκρινε αισθητά εκείνους που είχαν υποτροπιάσει μετά την απόλυσή τους από τους υπόλοιπους. Πράγματι, όσοι ήταν 50 χρονών ή νεότεροι και είχαν 5 ή περισσότερες μονάδες στην «κλίμακα επικινδυνότητας» αποτελούσαν το 85% του συνόλου των υποτροπών.

12. J.J. Cocozza και H.J. Steadman, Some Refinements in the Measurement and Prediction of Dangerous Behavior, *American Journal of Psychiatry*, 131:9, Sept. 1974, 1012-1014.

2.5. Οι ερευνητές, θέλοντας να προχωρήσουν στην εμπειρική επαλήθευση αυτού του δεδομένου – ώστε να επιτύχουν μεγαλύτερη ακρίβεια στις μεθόδους πρόβλεψης της επικινδυνότητας – στράφηκαν στη διερεύνηση των συγκεκριμένων πράξεων, που οδήγησαν τους πρώην τροφίμους στη σύλληψη ή/και την καταδίκη τους. Διαπίστωσαν όμως ότι δεν θα μπορούσαν να τις θεωρήσουν ιδιαίτερα επικίνδυνες (σαν εκδήλωση δηλαδή βίαιης επιθετικής συμπεριφοράς εναντίον τρίτων προσώπων). Η εξέταση, εξάλλου, των ποινικών συνεπειών που προκάλεσε η δραστηριότητα των πρώην τροφίμων στην κοινότητα απέδειξε ότι υπήρχαν περιπτώσεις βίαιης επιθετικής συμπεριφοράς που δεν επέσυραν, ωστόσο, την ποινική δίωξη των δραστών, αλλά οδήγησαν στην άμεση επανεισαγωγή τους στο ψυχιατρείο. Αφ' ετέρου, συμπεριφορές λιγότερο σοβαρές, προκάλεσαν ποινικές συνέπειες οι οποίες έφθαναν τουλάχιστον μέχρι το στάδιο της σύλληψης.

2.6. Αυτές οι διαπιστώσεις οδήγησαν τους ερευνητές στο συμπέρασμα ότι η μελέτη της εγκληματικής δραστηριότητας των πρώην τροφίμων ψυχιατρείων μετά την απόλυσή τους στην κοινότητα, παρουσιάζει ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, που οφείλονται κυρίως στον ψυχιατρικό στιγματισμό των δραστών: όταν γίνεται γνωστό, τη στιγμή της σύλληψης ενός ατόμου ή αργότερα, ότι πρόκειται για πρώην τρόφιμο ψυχιατρείου, τότε αυτός οδηγείται συνήθως και πάλι στο ψυχιατρείο, χωρίς να καταχωρίζεται στις εγκληματολογικές στατιστικές ή να ασκείται ποινική δίωξη εναντίον του. Το ίδιο συμβαίνει και με ορισμένες συμπεριφορές που ενώ θα μπορούσαν να περάσουν απαρατήρητες (όπως π.χ. το να κοιμάται κανείς στο παγκάκι ενός δημόσιου πάρκου), γίνονται αφορμή για την άσκηση ποινικής δίωξης και τη σύλληψη του δράστη όταν ανακαλύπτεται ότι είναι πρώην τρόφιμος.

Οι διαπιστώσεις αυτές αποκτούν ιδιαίτερη σημασία όταν πρόκειται για έρευνες που αναφέρονται στην εγκληματική συμπεριφορά των πρώην τροφίμων στην κοινότητα: πέρα από τα γενικότερα προβλήματα που παρουσιάζει η χρησιμοποίηση των επισήμων εγκληματολογικών στατιστικών, σ' αυτές τις περιπτώσεις αντιμετωπίζει κανείς επί πλέον είτε την μή καταχώρηση των σοβαρότερων συμπεριφορών, που ρυθμίζονται συνήθως με την επανεισαγωγή των δραστών στα ψυχιατρεία, είτε την αναφορά για ποινική δίωξη ορισμένων άλλων, λιγότερο επικίνδυνων.

2.7. Ύστερα απ' αυτά τα συμπεράσματα οι ερευνητές στράφηκαν στην αποτίμηση της συμπεριφοράς κάθε υπότροπου με βάση τον ίδιο το χαρακτήρα της πράξης του και όχι τις ποινικές συνέπειές της, όπως παρουσιάζονταν στις στατιστικές. Δουλεύοντας έτσι με ένα δείγμα 98 πρώην τροφίμων βρήκαν πως μόνο 14 από αυτούς προχώρησαν σε πραγματικά βίαιες δραστηριότητες. Ο αριθμός αυτός αντιπροσωπεύει το 15% περίπου των «ασθενών Baxstrom» που αφέθηκαν ελεύθεροι. Στις 7 από αυτές τις περιπτώσεις επακολούθησαν συνέπειες ποινικού χαρακτήρα για τους δράστες, ενώ στις άλλες 7 προτιμήθηκε η επανεισαγωγή τους σε ψυχιατρείο. Τα αποτελέσματα ωστόσο παραμένουν τα ίδια και μετά από την αξιολόγηση της επικίνδυνης συμπεριφοράς: ένας μικρός αριθμός από τους «ασθενείς Baxstrom» που αφέθηκαν ελεύθεροι επέδειξε βίαιη επιθετική συμπεριφορά στην κοινότητα.

Γ'. Το πρόβλημα των ψευδώς θετικών προβλέψεων της επικινδυνότητας (false positives).

1. Μετά τον συγκεκριμένο προσδιορισμό των πρώην τροφίμων που επέδειξαν πραγματικά βίαιη επιθετική συμπεριφορά κατά την ελεύθερη παραμονή τους στην κοινότητα, οι ερευνητές εξέτασαν το κατά πόσον αυτοί εμπίπτουν, και σε τί ποσοστό, στην κατηγορία εκείνων που είναι 50 ετών ή νεότεροι και συγχρόνως έχουν διαβάθμιση 5 ή περισσότερων μονάδων στην «κλίμακα επικινδυνότητας», ώστε να διαπιστώσουν την εμπειρική αξία της σχέσης ηλικίας και «κλίμακας επικινδυνότητας» για τη διατύπωση επακριβών προβλέψεων. Πράγματι, στον Πίνακα 4 φαίνεται ότι από τους 14 πρώην τροφίμους του δείγματος που υποτροπίασαν, όλοι, εκτός από 3, χαρακτηρίζονται από ηλικία μικρότερη ή ίση των 50 χρόνων και διαβάθμιση ίση ή μεγαλύτερη των 5 μονάδων στην «κλίμακα επικινδυνότητας». Παρατηρείται, επομένως, με τη μέθοδο αυτή, μια αξιόλογη προσέγγιση στον εντοπισμό των πιθανών υπότροπων κατά 80% περίπου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Βίαιη συμπεριφορά των ανδρών της ομάδας Baxstrom που απολύθηκαν (δείγμα 98 ασθενών).

Είδος συμπεριφοράς	Ηλικία ≤ 50 και τιμή επικινδυνότητας ≥ 5	Ηλικία > 50 και τιμή επικινδυνότητας < 5	ΣΥΝΟΛΟ
Βίαιη επακόλουθη συμπεριφορά	11	3	14
Μη βίαιη επακόλουθη συμπεριφορά	25	59	84
Σύνολο	36	62	98

Πηγή: H. Steadman, J. Coccoza, *Careers of the Criminally Insane: Excessive Social Control of Deviance*. Lexington, D.C. Health, 1974 (αναφέρεται από A.E. Bottoms, *Reflections on the Renaissance of Dangerousness, The Howard Journal of Penology and Crime Prevention*, 16:2, 1977, 70-96).

2. Εντούτοις, η υιοθέτηση μιας πολιτικής κοινωνικού ελέγχου της επικινδυνότητας, που θά βασίζεται στην παραπάνω μέθοδο, προσκρούει, από την αρχή ήδη, στο πρόβλημα των ψευδώς θετικών προβλέψεων που αναπόφευκτα προκύπτει σε κάθε παρόμοια προσπάθεια. Πράγματι, όπως παρατήρησαν κι οι ίδιοι οι ερευνητές, παρόλο που όλοι οι πρώην τρόφιμοι οι οποίοι επέδειξαν βίαιη επιθετική συμπεριφορά ανήκουν στην ομάδα όσων έχουν ηλικία μέχρι 50 χρόνων και 5 ή περισσότερες μονάδες στην «κλίμακα επικινδυνότητας», οι περισσότεροι από τους πρώην τροφίμους που παρούσιάζαν τα ίδια χαρακτηριστικά με τους υπότροπους (δηλ. οι υπόλοιποι 25)

δεν σημείωσαν καμιά σοβαρή επιθετική συμπεριφορά μετά την απόλυσή τους και κατά την διάρκεια της έρευνας. Εξάλλου, οι 11 πρώην τρόφιμοι που υποτροπίασαν δεν αντιπροσώπευαν παρά κάτι λιγότερο από το 1/3 όλων των υπολοίπων που είχαν τα ίδια χαρακτηριστικά μ' αυτούς. Αυτό σημαίνει ότι σε κάθε πρώην τρόφιμο της πραγματικής ομάδας των υποτρόπων αντιστοιχούσαν τουλάχιστον 2 άλλοι, που υποθετικά μόνο θα μπορούσαν να επιδείξουν επικίνδυνη συμπεριφορά μετά την απόλυσή τους στην κοινότητα. Καταλήγουμε λοιπόν στο συμπέρασμα ότι με τη χρήση του ζεύγους των μεταβλητών ηλικία-υψηλές τιμές στην «κλίμακα επικινδυνότητας» προκύπτει μια αναλογία ψευδώς θετικών προβλέψεων 2:1 σε σχέση με τις αληθώς θετικές προβλέψεις.

Η υιοθέτηση μιας τέτοιας μεθόδου μάς δίνει βέβαια τη δυνατότητα να εντοπίσουμε την πλειοψηφία των πρώην τροφίμων που θα σημειώναν ενδεχομένως επικίνδυνη συμπεριφορά αν αφήνονταν ελεύθεροι (δηλ. τους 11 από τους 14), και η οποία θα μπορούσε να αποτραπεί με την προληπτική κράτησή τους, παραμερίζοντας προς στιγμήν τις σοβαρές νομικές και ηθικές επιφυλάξεις που προβάλλουν. Το μέτρο αυτό όμως καταντά να είναι τουλάχιστον αναποτελεσματικό, εξαιτίας της ταυτόχρονης κράτησης και ενός μεγάλου αριθμού ατόμων που δεν επρόκειτο να υποτροπιάσουν (δηλ. τους υπόλοιπους 25).

3. Η εμφάνιση ενός σημαντικού ποσοστού ψευδώς θετικών προβλέψεων έχει παρατηρηθεί σε όλες τις μεθόδους που κατά καιρούς έχουν προταθεί για την άσκηση κοινωνικού ελέγχου με βάση την πρόβλεψη της επικινδυνότητας. Ωστόσο, πέρα από τα σοβαρά επιστημολογικά προβλήματα που ανακύπτουν (όπως π.χ. η έλλειψη σαφούς εννοιολογικής οριοθέτησης της επικινδυνότητας), τις επιφυλάξεις που έχουν διατυπωθεί για την ορθότητα της μεθοδολογίας αυτών των ερευνών, τις παρατηρήσεις για την σπανιότητα των φαινομένων βίαιης συμπεριφοράς, και την ιδιαιτερότητα του χρησιμοποιούμενου δείγματος (όπως π.χ. στην περίπτωση της «επιχείρησης Baxstrom», όπου έχουμε να κάνουμε με αρκετά μεγάλους στην ηλικία ασθενείς, μ' ένα μακροχρόνιο παρελθόν εγκλεισμού), προβάλλει και το γεγονός ότι δεν υπάρχει στις περιπτώσεις των ψευδώς θετικών προβλέψεων της επικινδυνότητας η δυνατότητα ελέγχου αυτών των σφαλμάτων, εφόσον ακολουθεί συνήθως ο εγκλεισμός του ατόμου. Ακόμα όμως και στην περίπτωση που το άτομο αφήνεται ελεύθερο, παρά την αντίθετη άποψη της ψυχιατρικής πραγματογνωμοσύνης, υπάρχουν πάντα τα περιθώρια για τους υποστηρικτές μιας παρόμοιας πολιτικής κοινωνικού ελέγχου να επικαλεστούν είτε την ανάγκη τελειοποίησης των κριτηρίων τους είτε την πιθανή εκδήλωση επικίνδυνης συμπεριφοράς από τα «ψευδώς θετικά» άτομα, που παρέμεινε όμως στην περιοχή του «σκοτεινού αριθμού». Οι συνέπειες μιάς τέτοιας τακτικής θα έφταναν στο αποκορύφωμα του παραλογισμού με την ενδεχόμενη παράταση της κρίσιμης περιόδου παρακολούθησης του ατόμου, περιμένοντας έτσι την επαλήθευση μιας πρόβλεψης, που η ανέλιξη της συμπεριφοράς του στο χρόνο διαρκώς διαψεύδει.¹³ Η διακύβευση των ατομικών ελευθεριών που προκαλείται από την εφαρμογή

13. B. Marceau, La prédiction du comportement violent: exercice nécessaire et délicat, *Criminologie*, 19:2, 1986, 101-115.

τέτοιων μεθόδων είναι σαφώς σοβαρότερη από τα προβλήματα που διατείνονται ότι επιλύουν.

Το ζήτημα είχε τεθεί λάθος απ' την αρχή...

Δ'. Σχολιασμός.

1. Η «επιχείρηση Baxstrom» ανέδειξε στην πορεία της πρακτικές κοινωνικού ελέγχου που αναπτύσσονται κυρίως κατά τη διαδικασία παραπομπής απ' τον ποινικό στον πολιτικό νοσοκομειακό τομέα ψυχικής υγείας και στην κοινότητα. Τα υποκείμενα που εμπλέκονται (δικαστική εξουσία, προσωπικό των αντίστοιχων υπηρεσιών, μέλη της κοινότητας), οι σχέσεις και αναπαραστάσεις που δημιουργούνται (η καταλυτική σημασία της απόφασης του Ανωτάτου Δικαστηρίου, η αντιμετώπιση των πρώην κρατουμένων απ' το προσωπικό του πολιτικού τομέα, το στερεότυπο του επικίνδυνου ψυχασθενή, ο «φόβος του εγκλήματος»), όπως και το ζητούμενο, σε μιά τέτοια «επιχείρηση», απ' τους ερευνητές (η πρόβλεψη της επικινδυνότητας), συγκροτούν τους όρους γένεσης, διάδοσης και αναπαραγωγής της έννοιας της επικινδυνότητας, αποτελώντας έτσι ένα πρόσφορο, αν και περιορισμένο, παράδειγμα διερεύνησης αυτής της έννοιας «περισσότερο από τα κοινωνικά της αποτελέσματα ή την κοινωνική της χρήση, παρά με βάση κάποιο θετικό περιεχόμενο της»¹⁴.

Μια παρόμοια ερμηνευτική προσέγγιση εντάσσεται καταρχήν στην προβληματική μιας κοινωνιολογίας του ποινικού συστήματος που χαρακτηρίζει τις προτάσεις της θεωρίας της σύγκρουσης, της ριζοσπαστικής εγκληματολογίας, της εγκληματολογίας της κοινωνικής αντίδρασης και τις μαρξιστικές απόπειρες ανάλυσης. Σ' αυτή την προοπτική, η ενδεχόμενη κατασκευή μιάς υπόθεσης εργασίας θα προϋπέθετε την ένταξη στο πεδίο ανάλυσης περιοχών που ξεπερνούν τον «σωφρονιστικό περίβολο»¹⁵ του ποινικού συστήματος (όπως π.χ. οι μετα-σωφρονιστικοί θεσμοί ή ακόμη και μη ποινικά ιδρύματα, όπως τα δημόσια ψυχιατρεία), και θα στρεφόταν στη διερεύνηση ζητημάτων όπως π.χ. η διαδικασία λήψης αποφάσεων από τους φορείς των διαφόρων βαθμίδων του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης (decision - making process), αποσκοπώντας έτσι στην εναργέστερη κατάδειξη του λειτουργικού χαρακτήρα της έννοιας της επικινδυνότητας, μέσα στο οργανωτικό πλαίσιο των θεσμών κοινωνικού ελέγχου. Κατ' αυτόν τον τρόπο η ανάλυση παίρνει τον χαρακτήρα μιας ριζικής αποδόμησης (deconstruction) αυτής της έννοιας από κάθε θεσμική σημασιολογία της. Δίνοντας έτσι, προτεραιότητα στην επιχειρησιακή σημασία που έχει για την λειτουργία των ποινικών πρακτικών (operative junction), αναιρείται η παραδοσιακή ατομοκεντρική θεώρησή της και προτείνεται ως πιά πρόσφορος ο προσδιορισμός του περιεχομένου της μέσα από την ανάδειξη των σχέσεων εξουσίας που δια-

14. C. Faugeron, *Le social divisé: la notion de dangerosité dans le champ idéologique*, στο Ch. Debayst (εκδ.), *Dangerosité et justice pénale: l'ambiguïté d' une pratique*, Masson - Médecine et Hygiène, Genève, 1981, σελ. 161-176.

15. C. Faugeron και G. Houchon, *Prison et pénalités: de la pénologie à une sociologie des politiques pénales*, *L'Année sociologique*, 35, 1985, 115-151.

περνούν κάθε δρών κοινωνικό υποκείμενο, που με τη στάση του ενέχεται σε μία ιδιαίτερη «προβληματική κατάσταση» σύγκρουσης με τον κανόνα (norme).¹⁶

2. Εντούτοις, η εκτεταμένη αναφορά στα πορίσματα των ερευνών της «επιχείρησης Bakstrom» που συναντάμε σε εισηγητικές εκθέσεις αντεγκληματικής πολιτικής¹⁷ αποτελεί περισσότερο μια επιβεβαίωση της «αναγέννησης» που παρουσιάζει τα τελευταία χρόνια η έννοια της επικινδυνότητας¹⁸ παρά μια εμπειριστατωμένη διερεύνηση του θέματος τόσο στη μικροκοινωνιολογική διάσταση της βίαιης συμπεριφοράς, όσο και στο πλαίσιο μιάς μακροσκοπικής θεώρησης της εγκληματικότητας. Όπως είδαμε, οι ερευνητικές πρακτικές πρόγνωσης της επικίνδυνης συμπεριφοράς, παράγοντας ένα σημαντικό αριθμό ψευδών θετικών αποτελεσμάτων, εντάσσονται σε μία ατομοκεντρική σύλληψη του κόσμου, που εξηγεί μονοσήμαντα την επικινδυνότητα σε ατομικό και ψυχογενετικό επίπεδο.¹⁹

-
16. C. Debuyss, L' étiologie, envisagée dans le cadre des études cliniques. Les concepts de base et leur utilisation: de la notion de personnalité délinquante à celle de comportement délinquant, celui-ci étant envisagé à partir de son sens. Ανακοίνωση στο 8ο Διεθνές Συνέδριο Εγκληματολογίας, Λισσαβόνα, 4-9/9/1978, βλ. Actas, σελ. 41-61.
17. Βλ. χαρακτηριστικά την έκθεση της Howard League for Penal Reform που είχε συσταθεί για την επανεξέταση του νομικού πλαισίου και των πρακτικών που σχετίζονται με το θέμα της αντιμετώπισης των επικίνδυνων εγκληματιών στη Μ. Βρετανία, στο J. Flood, W., Young, Dangerousness and Criminal Justice, Cambridge Studies on Criminology, XLXVII, Heinemann, και τις παρατηρήσεις που διατυπώθηκαν για τις εκτιμήσεις της επιτροπής στο αφιέρωμα *The British Journal of Criminology*, 22:3, 1982. Επίσης τις παρατηρήσεις του A. Bottoms, Reflections on the Renaissance of Dangerousness, *The Howard Journal of Penology and Crime Prevention*, 16:2, 1977, 70-96 και του G. Houchon, Evolution du concept de dangerosité en criminologie européenne («Vingt ans après...»), *Criminologie*, 17:2, 1984, 79-99.
18. Έτσι χαρακτηρίζει ο A.E. Bottoms, Reflections... op. cit., (17), την ανανέωση του ενδιαφέροντος που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια για την έννοια της επικινδυνότητας τόσο στο νομοθετικό πεδίο (βλ. ενδεικτικά: P. Landreville, M. Petranilk, Le "délinquant dangereux" dans les législations nord-américaines, στο Ch. Debuyss, Dangerosité et justice pénale... op. cit., (14), σελ. 207-229· J.M. Rico, Les législations hispano-américaines de dangerosité sociale. Evolution et signification, στο ίδιο, σελ. 231-258· A. Normandean, La détermination de la peine et l' abolition des libérations conditionnelles aux Etats-Unis, *Revue Internationale de Criminologie et de police technique*, 39:3, 1986, 309-320), όσο και σε μια ολόκληρη ερευνητική κατεύθυνση της εγκληματολογίας, που επικεντρώνεται στην πρόγνωση της «αντικοινωνικής συμπεριφοράς» (βλ. χαρακτηριστικά το éditorial του Marc Leblanc σ' ένα αφιέρωμα της επιθεώρησης *Criminologie*, 19:2, 1986, σελ. 3-7, με θέμα "La prédiction de la carrière criminelle"). Ο A. Bottoms αποδίδει αυτή τη στροφή στο θεωρητικό κενό που προέκυψε από την παρακμή του «επαρθρωτικού» μοντέλου στη μεταχείριση των κρατουμένων («rehabilitative ethic») και η οποία οδήγησε στην ανάπτυξη μιας αντεγκληματικής πολιτικής βασισμένης στην αρχή της «διακλάδωσης» ("bifurcation"), που προτείνει τη διαφοροποιημένη αντιμετώπιση μιας κατηγορίας εγκληματιών που χαρακτηρίζονται «επικίνδυνου», και διακρίνονται από τους υπόλοιπους «συνηθισμένους» εγκληματίες («the bad, the mad and... the rest»). Στην ίδια κατεύθυνση συναντούμε και προτάσεις όπως των P.W. Greenwood και A. Abrahamsen, που, ξεκινώντας την υπόθεση της ύπαρξης μιας ιδιαίτερα δραστήριας μειονότητας εγκληματιών, η οποία βαρύνεται με τη διάπραξη του μεγαλύτερου μέρους της βίαιης εγκληματικότητας ("high-rate criminal offenders") εισάγουν την αρχή της «επιλεκτικής εξουδετέρωσης» ("selective incapacitation"). Βλ. P.W. Greenwood και A. Abrahamsen, Selective Incapacitation, National Institute of Justice, U.S. Department of Justice, 1982, Rand Corporation. Οι προτάσεις αυτές δεν είναι φυσικά άσχετες με μιά συγκεκριμένη τακτική αντιμετώπισης του προβλήματος του υπερπληθυσμού των φυλακών.
19. G. Houchon, La situation dangereuse: aspects micro-sociologiques, στο Ch. Debuyss (εκδ.) Dangerosité et justice pénale ..., op. cit., (14), σελ. 121-143.

Οι κριτικές που έχουν ασκηθεί σ' αυτού του είδους τις προτάσεις στρέφονται κυρίως γύρω από την θετικιστική αντίληψη της ανθρώπινης συμπεριφοράς, την εμπιστοσύνη που δείχνουν στις ικανότητες της ψυχιατρικής για την πρόβλεψη της επικινδυνότητας²⁰ και την υποτίμηση της πρωτογενούς διαδικασίας ποινικοποίησης (*criminalisation primaire*). Γίνεται σαφές έτσι, ότι η κριτική της χρήσης της έννοιας της επικινδυνότητας εντάσσεται στη γενικότερη αμφισβήτηση του παραδείγματος της εγκληματολογίας «του περάσματος στην πράξη» και την παθολογική αντιμετώπιση του εγκληματία.

3. Χωρίς να θέλουμε να υποστηρίξουμε την αντικατάσταση ενός ψυχολογικού «μπεριαλισμού», που κυριαρχεί ακόμα και σήμερα στην εγκληματολογία, με κάποιον άλλο, συμεριζόμαστε τη διαπίστωση του Ηλία Δασκαλάκη για την ύπαρξη πολλών «παράλληλων εγκληματολογιών»,²¹ που οφείλονται στις ασύμπτωτες τάσεις της σύγχρονης εγκληματολογικής σκέψης, και καθιστούν αδύνατη την ενότητα του επιστημολογικού της αντικειμένου.²² Αυτή η «παραδειγματική» κρίση που υποδηλώνεται κυρίως με τη διάσταση ανάμεσα στην εγκληματολογία «του περάσματος στην πράξη» (που αποτελεί το αναγκαστικό πλαίσιο δράσης των φορέων κοινωνικού ελέγχου) και την εγκληματολογία «της κοινωνικής αντίδρασης» (που αποτελεί μία πρόσφορη υπόθεση εργασίας για την ανάλυση των μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου), φαίνεται να τοποθετεί την εγκληματολογία σε μία επιστημολογικά «ιδιόρρυθμη» φάση («*extraordinary science*» κατά τον T.S. Kuhn), που, προς το παρόν δείχνει ανυπέβλητη.

Το ζήτημα αυτό, ωστόσο, ξεπερνά τα πλαίσια μιας απλής αντιπαράθεσης ανάμεσα σε διαφορετικές προσπάθειες προσδιορισμού του αντικειμένου της εγκληματολογίας και θα πρέπει να θεωρηθεί μέσα απ' τα γενικότερα ερωτήματα που αντιμετωπίζουν σήμερα οι κοινωνικές επιστήμες, και οδηγούν αναπόφευκτα στην ανάγκη επαναπροσδιορισμού της εγκληματολογίας και του ρόλου των εγκληματολόγων. Οι ακό-

20. Για μια εμπειρική μελέτη των συντελεστών που υφίστανται στη διαδικασία εκτίμησης της επικινδυνότητας σε διάφορα φίλτρα εισόδου-εξόδου μέσα στο κοινικό σύστημα, βλ. ενδεικτικά τις έρευνες: J. Dojols, *La reconstruction sociale de la dangérosité dans le cadre d' un service de probation*, *Revue internationale de criminologie et de police technique*, 38:2, 1985, 186-200· J. Dojols, J. Pompart, M. Lalonde, *Dangerosité et politique criminologique en milieu adulte*, *Criminologie*, 17, 2, 1984, 25-51· J. Dojols, M. Lalonde, J. Pompart, *La dangerosité: un dilemme sans issue? Réflexions à partir d' une recherche en cours*, *Déviance et Société*, 5:4, 1981, 383-401· C. Montandon, *L' expertise psychiatrique en matière pénale à Genève*, *Déviance et Société*, 2:2, 1978, 131-156. Επίσης, για τις διεργασίες που παρατηρούνται μέσα σε μία ομάδα «ειδικών» κατά την εκτίμηση της επικινδυνότητας, βλ. S.J. Pfohl, *Predicting Dangerousness. The Social Construction of Psychiatric Reality*, Lexington, 1978. Για μια γενικότερη κριτική θεώρηση των υποθέσεων που θεμελιώνουν την επικινδυνότητα του ψυχικά ασθενή βλ. Φ. Τσαλίκογλου, *Ο μύθος του επικίνδυνου ψυχοασθενή. Οι λειτουργίες μιας κοινωνικής κατασκευής*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1987.

21. Έκφραση που χρησιμοποιεί ο Ph. Robert, *La sociologie entre une criminologie de passage à l' acte et une criminologie de la réaction sociale*, *L'Année sociologique*, XXIV, 1973, 441-504, χαρακτηρίζοντας την κυριαρχία του παραδείγματος της εγκληματολογίας «του περάσματος στην πράξη» στην προσέγγιση του εγκληματικού φαινομένου.

22. Η. Δασκαλάκη, *Η εξέλιξη της εγκληματολογικής σκέψης. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, Ειδικό Τεύχος, Άνοιξη 1988, (68A), 48-55.

λουθες σκέψεις του A. Bottoms απαριθμούν ενδεικτικά ορισμένες δυσχέρειες αυτού του εγχειρήματος:

«... Έχουμε, πράγματι, το προνόμιο να βρισκόμαστε στο επίκεντρο των συγχρόνων συζητήσεων για τα θεμέλια της νομικής και κοινωνικής τάξης στο τέλος του 20ού αιώνα, αν και κάθε εγκληματολόγος που διατηρεί την εντιμότητά του πρέπει να παραδεχτεί την ανεπάρκειά του στο να αντιμετωπίσει όλες τις πλευρές αυτών των θεμάτων, τόσο λόγω της ανομοιομορφίας της εγκληματολογικής γνώσης, όσο και λόγω του φτωχού επιπέδου συνεργασίας ανάμεσα στην εγκληματολογία και την κοινωνική και πολιτική φιλοσοφία, και τέλος, λόγω της αδυναμίας κάθε μεμονωμένου εγκληματολόγου να κατέχει όλες τις επιστήμες που απαιτούν άμεσα την προσοχή μας, αν πρόκειται να αντιμετωπισθούν κατάλληλα τα εγκληματολογικά ζητήματα...».²³

*

Ύστερα από μια μακρά περίοδο ανατροπών και αναδομήσεων που σημάδεψαν την εγκληματολογική σκέψη – χάρη στην εμφάνιση καινούργιων ερμηνευτικών σχημάτων, μέσα από την αντίθεση «παραδοσιακής» και «νέας» εγκληματολογίας – μπορούμε άραγε να ελπίζουμε ότι η σημερινή «μεγάλη περιπέτεια»²⁴ που γνωρίζει η εγκληματολογία δεν θα σημάνει και την ακύρωση της κοινωνικής δυναμικής της;

Τελική θεώρηση: Νοέμβριος 1989

23. A.E. Bottoms, Reflections on the criminological enterprise, *Cambridge Law Journal*, 46:2, July 1987, 240-263.

24. Έκφραση του Η. Δασκαλάκη, Η εξέλιξη της εγκληματολογικής σκέψης, *op. cit.*, (22).